

УДК 351:[316.4:351.1]

ТЕОРЕТИЧНЕ КОНСТРУЮВАННЯ СТРУКТУРНОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗГУРТУВАННЯ

Л. М. Мельничук,

*кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Національна академія державного управління при Президентові України*

У статті з урахуванням сутнісних характеристик і особливостей соціального розвитку регіонів ідентифіковано ключові його компоненти, якими виступають об'єктна, суб'єктна та ціннісна підсистеми. Розкрито їх елементний склад, сутність і специфіку в контексті концепції соціального згуртування, заснованої на доступі до соціальних прав населення та спільній відповідальності суб'єктів соціальної сфери. Обґрунтовано, що окреслена структура соціального розвитку регіонів відображає реальні процеси об'єктивної дійсності й одночасно є прийнятною у контексті досліджень проблем державного управління соціальними процесами на регіональному рівні, демонструє місце і роль держави у загальному процесі соціальних змін, необхідність пошуку більш різноманітних засобів державно-управлінського впливу, посилення соціальної відповідальності та партнерства усіх суб'єктів соціального розвитку.

Ключові слова: соціальний розвиток регіонів, державне управління соціальним розвитком, соціальна політика.

L. M. Melnychuk,

*Ph.D in Public Administration,
Doctoral Candidate of Social and Humanitarian Politics Department,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

THEORETICAL CONSTRUCTION OF STRUCTURAL MODEL OF SOCIAL DEVELOPMENT OF REGIONS IN THE CONTEXT OF SOCIAL COHESION

Taking into account essential characteristics and features of social development of regions, in this article there are identified its key components, namely objective, subjective and value subsystems. There is disclosed its elemental composition, nature and peculiarity in the context of social cohesion concept, based on the access to social rights of the population and common responsibility of the subjects of social sphere. There is grounded, that the outlined structure of social development of regions reflects the actual processes of objective reality and at the same time is acceptable in the context of investigation of problems in public social administration at the regional level, it demonstrates place and role of state in the general process of social changes, the necessity of search of more diverse means of public-managerial influence, strengthening of social responsibility and partnership of all subjects of social development.

Key words: social development of regions, public administration of the social development, social policy.

Л. М. Мельничук,

*кандидат наук государственного управления,
докторант кафедры социальной и гуманитарной политики,
Национальная академия государственного управления при Президенте Украины*

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ КОНСТРУИРОВАНИЕ СТРУКТУРНОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ СОЦИАЛЬНОГО СПЛОЧЕНИЯ

В статье с учетом сущностных характеристик и особенностей социального развития регионов идентифицированы ключевые его компоненты, которыми выступают объектная, субъектная и ценностная подсистемы. Раскрыто их элементный состав, сущность и специфику в контексте концепции социального сплочения, основанной на доступе к социальным правам населения и общей ответственности субъектов социальной сферы. Обосновано, что предложенная структура социального развития регионов отражает реальные процессы объективной действительности и одновременно является приемлемой в контексте исследований проблем государственного управления социальными процессами на региональном уровне, демонстрирует место и роль государства в общем процессе социальных изменений, необходимость поиска более разнообразных средств государственно-управленческого воздействия, усиление социальной ответственности и партнерства всех субъектов социального развития.

Ключевые слова: социальное развитие регионов, государственное управление социальным развитием регионов, социальная политика.

Постановка проблеми. Забезпечення розвитку системи соціальних відносин, гарантій соціальної безпеки й підвищення якості життя населення, вирівнювання соціального розвитку регіонів та нарощування соціального потенціалу українського суспільства в цілому стає запорукою виходу України із системної кризи та виступає одним із центральних елементів розбудови держави. Відтак об'єктивно зумовлюється необхідність в освоєнні нового формату державного управління соціальним розвитком регіонів і, відповідно, потреба у проведенні досліджень, зорієнтованих на розроблення адекватного сучасним умовам наукового підґрунтя для здійснення впливу державними органами на процеси розвитку соціальної сфери.

Водночас необхідність якісного оновлення управлінських відносин, своєю чергою, зумовлює потребу чіткого визначення змісту та компонентного складу соціального розвитку регіонів, що дасть змогу вдосконалити зміст державного впливу на соціальні процеси, намітити перспективні напрями державної соціальної політики в її регіональному вимірі.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика державно-управлінського впливу на соціальні процеси регіональних систем розглядається в межах досліджень питань соціальної політики, управління соціальним розвитком. Соціальні аспекти різною мірою знаходять своє відображення у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях регіонального розвитку. Регіональні проблеми розвитку соціальної сфери входять до кола наукових інтересів і фахівців економічної галузі знань.

Проте в галузі державного управління означена проблематика перебуває лише на стадії початкової розробки, що підтверджується її аспектним розглядом в окремих дисертаційних роботах. Відповідно малодослідженими залишаються питання теоретичного моделювання соціального розвитку регіонів як об'єкта державно-управлінського впливу. Так, аналізу його компонентного складу присвячені лише окремі праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, передусім О.Вольської, Н.Зубаревич [4], О.Петроє [11], В.Скуратівського [11], В.Трощинського [11], Р.Фоа [15], П.Шевчука [12], які характеризуються різноманітністю підходів до визначення критеріїв структурування залежно від парадигми пізнання та завдань наукового пошуку. Разом з тим доводиться констатувати відсутність досліджень, спрямованих на обґрунтування основних компонентів соціальної

складової регіонального розвитку в контексті концепції соціального згуртування, що безпосередньо визначає цілі цієї роботи.

Формулювання цілей статті. Мета статті – на основі аналізу наукового доробку вітчизняних та зарубіжних фахівців визначити основні компоненти соціального розвитку регіонів та теоретично обґрунтувати їх елементний склад і наповнення конкретним змістом у контексті доктрини соціального згуртування суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвалини окреслення структури соціального розвитку, визначення основних його компонентів лежать у площині розуміння сутнісних характеристик та суттєвих особливостей означеного феномену. При цьому його специфічні ознаки, за твердженням вітчизняних фахівців, полягають:

- по-перше, у специфіці основного фактору змін, яким виступає цілеспрямована діяльність індивідів та спільнот;
 - по-друге, у специфіці об'єктів, що змінюються, якими є результати цієї діяльності;
 - по-третє, в осмисленні соціальних змін, відображенні у суспільній свідомості здійснюючих свою діяльність соціальних організмів [9, с. 138].
- Відтак логічним видається висновок, що ключовими компонентами соціального розвитку є:

- *система об'єктів соціального розвитку* як сукупність умов у різних сферах життєдіяльності людини як окремого індивіда, так і представника певної групи, що виступають результатами їх діяльності та демонструють якість життя населення;
- *система суб'єктів соціального розвитку* як сукупність різних видів діяльності різних соціальних суб'єктів та взаємодій між ними;
- *система цінностей соціального розвитку* як сукупність певних ціннісно-почуттєвих елементів, що виступають проявами-показниками стану суспільної свідомості щодо результатів соціальних дій.

Визначені складові стають більш зрозумілими, якщо розглядати їх у контексті певної концепції соціальної складової суспільного розвитку, покликаної слугувати вирішенню глобальних завдань забезпечення добробуту та якості життя населення. Сучасною такою концепцією виступає доктрина соціального згуртування, яка дедалі частіше використовується багатьма країнами як “прикладний посібник” у процесі розробки основних засад і положень національної соціальної політики. Крім того, соціальне згуртування розглядається як одна з конкурентних переваг певного соціуму, що сприяє більш повному використанню накопиченого людського і соціального

капіталу та демонструє нову якість соціального розвитку [5, с. 11, 19].

При цьому найбільш теоретично розробленим та соціально значущим є інтегрований підхід до соціального згуртування, який робить акцент на здатності суспільства в цілому забезпечити соціальні права кожної людини шляхом спільної відповідальності різних суб'єктів соціальної сфери [17].

Вкладаючи у зміст соціального розвитку регіону “розширення можливостей регіональних систем для задоволення соціальних потреб та інтересів населення певної території” [7, с. 63], отже, й реалізації соціальних прав людини, оскільки саме вони покликані “забезпечити задоволення найважливіших життєвих потреб людини, гарантувати їй гідний рівень життя та вільний розвиток, який дає можливість реалізації здібностей самої людини” [6, с. 78], цілком правомірним є використання у процесі аналізу структури соціального розвитку регіонів концепції соціального згуртування, заснованої на доступі до прав та спільній відповідальності соціальних суб'єктів.

Система об'єктів соціального розвитку. У контексті вищезазначеного підходу елементний склад цієї компоненти визначатиметься безпосередньо типологією соціальних прав. Водночас аналіз досліджень фахівців у галузі права та державного управління засвідчує відсутність єдиної загальноприйнятої класифікації соціальних прав населення. Більш того, більшість дослідників вдається лише до перерахування цього виду прав людини. Однак найбільш прийнятною, на наш погляд, є поділ соціальних прав за їх суб'єктами та об'єктами. Так, у той час, як суб'єктами основних соціальних прав є, насамперед, ті категорії громадян, які потребують соціального захисту, об'єктами соціальних прав виступають сфери життєдіяльності людини, які потребують урегулювання з боку держави та суспільства [8, с. 8]. За такого підходу і на пізнавальному, і на практичному рівні зумовлюється потреба у визначенні тих сфер життєдіяльності людини, де реалізуються основні соціальні права, та тих груп населення, які є уразливими у їх реалізації.

Для прикладу, експерти Ради Європи вважають, що в системі координат “індивід – спільнота” та “матеріальна сфера – нематеріальна сфера” увесь життєвий простір людини охоплює такі сфери, як:

- індивідуально-матеріальні – споживання, здоров'я, соціальна безпека;
- індивідуально-нематеріальні – освіта, культура;
- спільотно-матеріальні – житло, дохід, купівельна спроможність;

– спільотно-нематеріальні – зайнятість і активність, інформація.

При цьому, з огляду на принцип універсальності прав людини увага щодо їх закріплення та реалізації була сконцентрована на дорослих чоловіків, які здатні працювати в силу свого віку та здоров'я, є громадянами держави і членами її етнічної більшості. Відповідно жінки, діти, літні люди, люди з обмеженими можливостями, меншини і мігранти визнані як особливо уразливі групи щодо доступу до своїх прав [14, с. 62, 64].

Однак, незважаючи на те, що система соціальних прав не є сталою, її наповнення змінюється відповідно до соціальних, економічних та політичних умов на світовому та національному рівні, у сучасному світі сформувався міжнародні, універсальні стандарти соціальних прав людини шляхом закріплення останніх у міжнародних актах різних рівнів та спрямованості.

Серед таких міжнародно-правових джерел найбільш значимими є Загальна декларація прав людини (1948 р.) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.). Незважаючи на універсальність положень цих документів, існують відмінності у розумінні комплексу соціальних прав у різних регіонах, що зумовило прийняття міжнародних нормативно-правових актів регіонального характеру, до яких належать документи Ради Європи (Європейська соціальна хартія (переглянута), 1996 р.), Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий), 1990 р.) та Європейського Союзу (Хартія основних прав Європейського Союзу, 2000 р.).

Аналіз положень указаних нормативно-правових актів дає змогу виділити певний “еталонний” перелік основних сфер життєдіяльності людини, який вмщує сфери праці; доходів та матеріального забезпечення; соціального захисту; освіти та здоров'я, а також визначити основні уразливі групи населення, які потребують особливого захисту щодо реалізації їх прав (діти, жінки, молоді та літні люди, інваліди, сім'ї з дітьми). Синтетичні результати цього аналізу представлені в таблиці.

На національному рівні, безперечно, найбільш вагомим та повним нормативним актом, що містить визнані та гарантовані державною права людини, є конституція як акт народного волевиявлення. Слід зауважити, що й Конституцією України закріплено соціальні права у визначених сферах та з акцентом на вказані верстви населення.

Система суб'єктів соціального розвитку. Ця компонента фокусує в собі всю багатогранну структуру суб'єктів соціальної сфери, їх діяльності та взаємодій між ними. Аналізу системи

суб'єктів соціальних дій, зокрема в контексті здійснення соціальної політики, присвячено чимало досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців, у тому числі й у сфері науки державного управління. Узагальнюючи наукові здобутки в цій царині знань, очевидним є виокремлення чотирьох сфер соціальних дій, кожна з яких передбачає відповідну сукупність суб'єктів, видів діяльності та застосовуваних ними способів досягнення цілей.

Перша – приватна, сфера “індивідуалізації/соціалізації”. Тобто це сфера приватного життя

суб'єктами соціальних дій у цій сфері є окремі індивіди та сім'ї.

Друга – громадська сфера, де кожна людина може виразити себе як повноправний член суспільства. Це сфера, передусім, “самоорганізації певних соціальних груп населення, у тому числі з метою виявлення, узгодження та цивілізованого обстоювання соціальних інтересів” [11, с. 110]. Це сфера діяльності різного роду громадських організацій, об'єднань громадян, які створюються не лише для захисту інтересів

Міжнародно-правові стандарти соціальних прав людини

Міжнародний акт	Сфери життєдіяльності людини					Групи ризику
	Зайнятість та активність	Матеріальне забезпечення	Соціальний захист	Освіта	Здоров'я	
Загальна декларація прав людини Міжнародний пакт	Право на працю, вільний вибір роботи, належні умови праці, на участь у профспілках, страйках	Право на володіння майном, достатній життєвий рівень (одяг, харчування, житло), поліпшення умов життя	Право на соціальне забезпечення; охорону сім'ї, материнства та дитинства; захист від безробіття	Право на доступну освіту	Право на досяжний рівень здоров'я, медичний догляд та медичну допомогу	Діти, жінки, сім'ї з дітьми
Європейська соціальна хартія (переглянута) Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий)	Право на вибір професії, справедливі, безпечні та здорові умови праці, справедливу винагороду, свободу об'єднання, укладання договорів, участь у поліпшенні умов праці	Право на житло, пенсію за віком, допомогу сім'ям з дітьми, у зв'язку з материнством, по інвалідності, у разі смерті годувальника	Право на соціальне забезпечення, послуги соціальних служб, захист у випадку звільнення, захист від бідності та соціального відчуження	Право на умови для професійної підготовки	Право на заходи для належного рівня здоров'я, гарантії медичної допомоги	Діти, жінки, молоді та літні люди, інваліди, мігранти, сім'ї з дітьми
Хартія основних прав Європейського Союзу	Право на працю та свободу професійної діяльності, послуги з працевлаштування, справедливі та рівні умови праці	Право на власність	Право на захист від незаконного звільнення, соціальне забезпечення та соціальну допомогу	Право на освіту, професійну підготовку та підвищення кваліфікації	Право на профілактичне лікування та медичне обслуговування	Діти, жінки, молоді та літні люди, інваліди, сім'ї з дітьми

Джерело: складено автором.

індивіда, його індивідуальної діяльності, де людина “самореалізує свій багатий соціальний потенціал на багатогранних самодіяльних засадах”, “утверджує самостійність”, реалізує “свободу вибору напрямів та форм самореалізації” [11, с. 98–99]. Це також сфера діяльності соціальних інститутів, які здійснюють визначальний соціалізаційний вплив на розвиток особистості. Основним із них традиційно визнано родину, у межах функціонування якої формуються базові навички соціальної взаємодії, первинна статево-рольова диференціація, відбувається засвоєння соціальних норм, цінностей, функцій, і яка з-поміж іншого виступає “останньою інстанцією соціального захисту” своїх членів. Відповідно й основними

своїх членів, а й для стимулювання громади та органів влади “до певних соціально важливих зрушень, впливу на прийняття соціально-відповідальних рішень на усіх управлінських рівнях, контролю і моніторингу їх наслідків, відповідно стають каталізаторами соціальних перетворень та зрушень у суспільстві” [2, с. 455]. Отже, виражаючи інтереси різних соціальних груп, верств суспільства, такі організації здатні зробити значний внесок у стабілізацію процесів соціального розвитку та сприяти підвищенню добробуту населення.

Третя – ринкова сфера, де відбувається діяльність господарюючих суб'єктів: підприємців, підприємств, підприємницьких об'єднань тощо.

Роль цього сектору дедалі більшою мірою посилюється у забезпеченні не лише економічного, а й соціального розвитку, оскільки в розпорядженні економічними благами до уваги беруться інтереси інших.

При цьому участь підприємства у процесах соціального розвитку полягає як у наданні певних соціальних гарантій своїм працівникам (медичне страхування, соціальні виплати, іпотечне кредитування, забезпечення гідного рівня заробітної плати тощо), так і у розв'язанні соціальних проблем (реалізація благодійних та спонсорських програм, участь у реалізації державних соціальних проєктів, розвитку інфраструктури регіону, дотримання екологічних норм тощо) [3, с. 273–274].

Четверта – публічна сфера, що охоплює діяльність держави в цілому й усієї сукупності публічних органів влади. Держава виступає основним інституційним суб'єктом соціального розвитку, який покликаний виконувати координуючу, організуючу роль у регулюванні процесів соціального розвитку, функціонування суспільного буття. За своїм потенціалом держава переважає можливості інших суб'єктів цього процесу [11, с. 100].

Проте її роль у здійсненні соціальної політики на всіх управлінських рівнях продовжує залишатися предметом численних дискусій науковців та практиків, особливо з погляду втрати нею під впливом глобалізації низки традиційних функцій, що вимагає їх реконструкції в цілому та підтвердження основних обов'язків держави щодо забезпечення соціального розвитку в цілому та регіональних систем зокрема.

По-перше, держава виступає як гарант прав людини.

По-друге, держава відновлює достатній ступінь справедливості розподілу доходів через механізми солідарності, передусім податкового регулювання та соціального забезпечення.

По-третє, держава відіграє провідну роль захисту прав уразливих верств населення, груп ризику соціального виключення, використовуючи різноманітний арсенал засобів соціального захисту [13].

Однак з огляду на розширення переліку соціальних суб'єктів, посилення їх ролі у процесах соціального розвитку регіонів та регіональної соціальної політики, постійно має відбуватися й пошук нових, більш різноманітних засобів дій держави за участі нових партнерів.

Увесь комплекс здійснюваних суб'єктами соціального розвитку заходів з певною мірою умовності можна розділити на два великих види соціальних дій:

- суспільний (публічно-громадський), який охоплює діяльність, що представляє спільний інтерес;
- індивідуальний, який охоплює діяльність, що має конкретну особисту мету, однак залежно від того, як вона буде реалізована, зробить позитивний або негативний внесок у загальний інтерес і досягнення цілей соціального розвитку регіонів (наприклад надання послуг фізичними особами).

У контексті дослідження проблем державного управління соціальним розвитком регіонів важливо також визначити типологію суспільних, передусім, публічних дій. Проте порушене питання потребує окремого, детального розгляду та є предметом подальших наукових розвідок.

Багатогранність структури соціальних суб'єктів зумовлює складність взаємовідносин між ними, з-поміж яких виокремлюється соціальне партнерство та соціальний діалог, які забезпечують збалансований зв'язок між різними сферами, є результатом консенсусу між різними формами регулювання та виступають невід'ємними елементами соціального розвитку регіональних систем.

Система цінностей соціального розвитку. Зазначена компонента соціального розвитку регіонів акумулює в собі всю сукупність “невидимих” його результатів. Здійснення її аналізу супроводжується певними складнощами, оскільки досить часто вона не береться до уваги як на теоретичному, так і практичному рівні, ймовірно, через суб'єктивність, значну складність, а часом неможливість, вимірювання та безпосереднього впливу. Однак цілісний розгляд проблем соціального розвитку, на наш погляд, неможливий без її врахування.

Варто відмітити, що аналізу цієї складової соціального розвитку присвячена феноменально мала кількість досліджень, які, до того ж, характеризуються опосередкованістю розгляду її змісту та виділення окремих елементів. Наприклад, наявними є дослідження цієї компоненти, певним чином, у контексті вивчення неформальних інститутів [15], соціального капіталу [16] чи соціального самопочуття населення [10]. Водночас у процесі аналізу соціального згуртування міжнародними експертами до “невидимих” елементів соціальної реальності віднесено базові компоненти життя, до яких належать неофіційні зв'язки, відносини довіри, цінності, почуття, емоції, знання (інформованість) [14, с. 41].

Зважаючи, що саме ці феномени є свого роду показниками стану суспільної свідомості щодо результатів соціальних змін, у контексті нашого дослідження, не претендуючи на повноту опису,

правомірно розглядати вказану компоненту соціального розвитку, передусім, як сукупність:

- соціального капіталу, основне поле якого формують соціальні мережі, відносини довіри, соціальна інтеграція, інформація та комунікація [16, с. 4–6];

- соціальних цінностей, у тому числі почуття справедливості, солідарності, соціальної відповідальності, належності, толерантності тощо [14, с. 41–42];

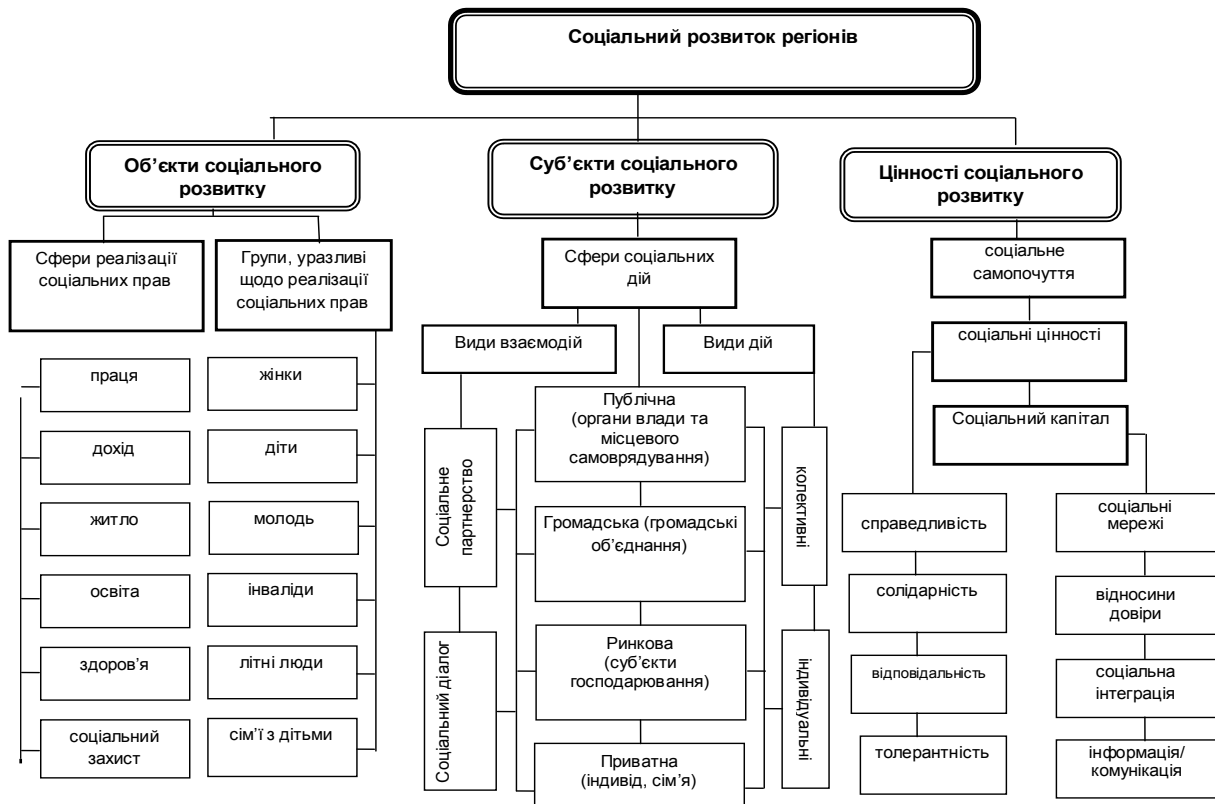
- соціального самопочуття населення як комплексної характеристики стану свідомості людей, що виявляється в різних соціальних ситуаціях, відображає ступінь їхньої соціальної свободи, можливості всебічного розвитку, реалізації здібностей і життєвих планів, які зумовлюються сукупністю наявних у суспільстві можливостей задоволення людських потреб та реалізації їхніх інтересів [10, с. 4].

Узагальнена компонентна структура соціального розвитку регіонів представлена на рисунку.

регіональному рівні, демонструючи місце і роль держави в загальному процесі соціальних змін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, урахувавши сутнісні характеристики та особливості соціального розвитку регіонів, його ключовими компонентами визначено системи об'єктів, суб'єктів та цінностей соціальної складової регіонального розвитку, обґрунтовано правомірність використання у процесі їх аналізу концепції соціального згуртування, заснованої на доступі до соціальних прав та спільній відповідальності соціальних суб'єктів.

У контексті цього підходу об'єктами соціального розвитку виступають сфери життєдіяльності людини, де реалізуються основні соціальні права (праця; дохід; соціальний захист; освіта; здоров'я) та групи населення, які є уразливими в їх реалізації (діти, жінки, молоді та літні люди, інваліди, сім'ї з дітьми), що в сукупності визначають діапазон основних функцій держави й відповідно напрями соціальної політики.

Структурна модель соціального розвитку регіонів (розроблено автором)

Запропонована структура соціального розвитку регіонів, на наш погляд, відображає реальні процеси об'єктивної дійсності й одночасно є прийнятною у контексті досліджень проблем державного управління соціальними процесами на

Суб'єкту компоненту соціального розвитку формує чотири сфери соціальних дій (приватна, громадська, ринкова, публічна), кожна з яких вміщує певну сукупність суб'єктів соціальної сфери; передбачає здійснення як публічних (представля-

ють спільний інтерес), так і приватних (мають конкретну особисту мету з внеском у загальний інтерес) дій; демонструє багатогранність взаємозв'язків між ними, з-поміж яких виокремлюються соціальне партнерство та соціальний діалог.

Обґрунтовано, що ціннісна підсистема соціального розвитку включає, передусім, сукупність соціальних цінностей (передусім почуття справедливості, солідарності, соціальної відповідальності), соціального капіталу (соціальні зв'язки, відносини довіри, соціальна інтеграція, інформація) та соціального самопочуття населення як

відображення у свідомості людини якості її життєзабезпечення.

При цьому недостатня наукова розробленість проблеми створює простір для подальшого здійснення наукових розвідок, які, на наш погляд, мають бути спрямовані на дослідження цільової структури соціального розвитку регіонів, тобто визначення загальної мети соціального розвитку, цілей кожної з його підсистем, а також виявлення факторів, які відіграють вирішальну роль у досягненні мети соціального розвитку регіонів.

Список використаних джерел

1. Вольська О. М. Державне управління соціальним розвитком : монографія / О. М. Вольська ; [наук. ред. д-р екон. наук, проф. В. В. Дорофійенко] ; Дон. нац. акад. будівництва і архітектури. – Донецьк : ВІК, 2012. – 402 с.
2. Дементов В. О. Громадські організації в Україні: вплив на прийняття соціально-відповідальних рішень / В. О. Дементов // Теорія та практика держ. упр. – 2010. – Вип. 4. – С. 452–457.
3. Долгорукова И. В. Сущность корпоративной социальной политики: социологический подход / И. В. Долгорукова // Роль и место цивилизованного предпринимательства в экономике России : ученые зап. Рос. акад. предпринимательства. – 2010. – Вып. XXII. – С. 261–275.
4. Зубаревич Н. В. Социальное развитие регионов России: проблемы и тенденции переходного периода / Н. В. Зубаревич. – М. : Ленанд, 2016. – 259 с.
5. Колот А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 7. – С. 11–19.
6. Кулачок-Тітова Л. В. Право на соціальне забезпечення та інші соціальні права людини в міжнародних правових актах / Л. В. Кулачок-Тітова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Право. – 2013. – № 1077. – Вип. 15. – С. 82–85.
7. Мельничук Л. М. Соціальний розвиток регіонів як об'єкт управлінського впливу: термінологічний аналіз / Л. М. Мельничук // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2015. – Вип. 43. – С. 58–64.
8. Пустовіт Ж. М. Основні соціальні права та свободи людини і громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Пустовіт Ж. М. ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2001. – 17 с.
9. Соціальна філософія : монографія / В. І. Воловик, М. А. Лепський, Т. І. Бутченко, О. В. Краснокутський. – Запоріжжя : Просвіта, 2011. – 376 с.
10. Соціальне самопочуття населення України в контексті державної гуманітарної політики : навч.-метод. посіб. / В. П. Трошинський [та ін.] ; Нац.

References

1. Vol's'ka, O. M. (2012), *Derzhavne upravlinnia sotsial'nyim rozvytkom* [Public administration of the social development], VIK, Donetsk, Ukraine.
2. Dementov, V. O. (2010), "Nongovernmental organizations in Ukraine: the impact on the adoption of socially responsible decisions", *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, no. 4, pp. 452–457.
3. Dolgorukova, I. V. (2010), "The essence of corporate social policy: a sociological approach", *Rol' i mesto civilizovanogo predprinimatel'stva v jekonomike Rossii: Uchenye zapiski Rossijskoj akademii predprinimatel'stva*, no. XXII, pp. 261–275.
4. Zubarevich N. V. (2016), *Social'noe razvitie regionov Rossii: problemy i tendencii perehodnogo perioda* [Social development of Russian regions: problems and tendencies of transition], Lenand, Moskva, Rossija.
5. Kolot, A. (2009), "Social cohesion as a doctrine to ensure sustainability of society in terms of global challenges", *Ukraina: aspekty pratsi*, vol. 7, pp. 11–19.
6. Kulachok-Titova, L. V. (2013), "The right to social security and other social rights in international legal instruments", *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia : Pravo*, vol. 1077, no. 15, pp. 82–85.
7. Melnychuk, L. M. (2015), "Social development of regions as object of administrative effects: terminological analysis", *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr.*, no. 43, pp. 58–64.
8. Pustovit, Z. M. (2001), "The main social rights and freedoms of a person and citizen in Ukraine", Ph.D. Thesis, Constitutional right, Koretsky Institute of state and law of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
9. Volovyk, V. I., Leps'kyj, M. A., Butchenko, T. I. and Krasnokuts'kyj, O. V. (2011), *Sotsial'na filosofiiia* [Social Philosophy], Prosvita, Zaporizhzhia, Ukraine.
10. Sotsial'ne samopochuttia naseleennia Ukrainy v konteksti derzhavnoi humanitarnoi polityky [Social self-feeling of the population of Ukraine in the context of state humanitarian policy] : navch.-metod. posib. / V. P. Troschyns'kyj [ta in.], Kyiv, NADU, 2009, 36 p.

- акад. держ. упр. при Президентіві України, Упр. орг. фундамент. та приклад. дослідж., каф. соц. і гуманіт. полііки. – Київ : НАДУ, 2009. – 36 с.
11. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / [авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, Е. М. Лібанова та ін.] ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського : у 2 ч. – Київ : НАДУ, 2009. – Ч. 1. – 456 с.
 12. Шевчук П. Соціальна та гуманітарна політика : навч. посіб. для студ. ВНЗ / П. Шевчук ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. – 319 с.
 13. A new strategy for Social Cohesion : Revised strategy for Social Cohesion approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 31 March 2004 [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/RevisedStrategy_en.pdf
 14. Concerted development of social cohesion indicators: methodological guide. – Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2005. – 234 p.
 15. Foa R. Indices of Social Development : Handbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.academia.edu/1850055/Indices_of_Social_Development_Handbook
 16. Grootaert C., van Bastelaer T. Understanding and measuring social capital: a synthesis of findings and recommendations from the Social Capital Initiative // Working Paper. – 2001. – No 24. – 45 p.
 17. Towards an active, fair and socially cohesive Europe: Report of High-level Task Force on Social Cohesion [Електронний ресурс] // The Council of Europe. – Режим доступу : [http://coe.int/t...socialpolicies/source/TFSC\(2007\)31E.doc](http://coe.int/t...socialpolicies/source/TFSC(2007)31E.doc)
 11. Upravlinnia sotsial'nym i humanitarnym rozvytkom : navch. posib. [An administration of social and human development] / [avt. kol. : V. A. Skurativs'kyj, V. P. Troshyns'kyj, E. M. Libanova ta in.]; za zah. red. V.A. Skurativs'koho, V. P. Troshyns'koho: u 2 ch. – Kyiv, NADU, 2009, Ch. 1, 456 p.
 12. Shevchuk, P. (2014), Sotsial'na ta humanitarna polityka : navch. posib. dlia studentiv VNZ [Social and Humanitarian Policy: teach. guidances. for students], LRIDU NADU, L'viv, Ukraine.
 13. The Council of Europe (2004), "A new strategy for Social Cohesion : Revised strategy for Social Cohesion approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 31 March 2004", available at: http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/RevisedStrategy_en.pdf (Accessed 28.03.2016)
 14. *Concerted development of social cohesion indicators: methodological guide* (2005), Council of Europe Publishing, Strasbourg, Belgium.
 15. Foa R. Indices of Social Development : Handbook [Online], available at: http://www.academia.edu/1850055/Indices_of_Social_Development_Handbook
 16. Grootaert, C. and van Bastelaer, T. (2001), "Understanding and measuring social capital: a synthesis of findings and recommendations from the Social Capital Initiative", *Working Paper*, no 24. – 45 p.
 17. The Council of Europe (2007), "Towards an active, fair and socially cohesive Europe: Report of High-level Task Force on Social Cohesion", available at: [http://coe.int/t...socialpolicies/source/TFSC\(2007\)31E.doc](http://coe.int/t...socialpolicies/source/TFSC(2007)31E.doc)